

עבודות ועדויות

מחנות ההעפלה בקפריסין

עם קריאה בספרו של דוד שערי

אהרן פרייברג

ולארגון הבאתם לתופי הארץ (וכן לארגון עליית יהודים מארצות המזרח דרך הגבולות היבשתיים - אבל זהו נושא אחר שאינו שייך לדיוננו).

באוגוסט 1945, שלושה חדשים בלבד לאחר תום מלחמת העולם השנייה, חידש "המוסד לעליה ב" את ההעפלה המאורגנת לארץ-ישראל. שנה לאחר מכן, באוגוסט 1946, פרסמה ממשלת המנדט הודעה ארוכה על מדיניות חדשה לגבי אניות המעפילים הבלתי ליגליות המגיעות לחופי הארץ. נאמר בה, בין היתר: "עולים אשר יגיעו באופן בלתי ליגלי יובאו מעתה ואילך לקפריסין או מקום אחר, וישוכנו שם במחנות, עד שאפשר יהיה להגיע להתלטה על עתידם" (דוד שערי, עמ' 47).

"בשעה שלוש לפנות בוקר, ב-14 באוגוסט 1946, הגיעו לפמגוסטה שתי אניות הגירוש הבריטיות 'אמפייר רייול' ו'אמפייר הייוד', בלוויית הסיירת 'אייאקס'. האניה הראשונה הביאה את מעפילי 'גור', ואילו האניה השנייה הטיעה את מעפילי 'הנריאטה סאלד' - בסך-הכול 1290 מעפילים" (שם, עמ' 123). מעפילים אלה היו ראשוני המגור-

עליית יהודים לארץ-ישראל התקיימה בכל תקופת שלטונו של המנדט הבריטי על הארץ. קצבה ואופיה שונים היו במשך השנים. עם פרסום "הספר הלבן" ב-1939 נכנס עליה סייגים קשים ביותר - שערי הארץ כמעט ונגעלו. אולם, גם לאחר-מכן משיגו יהודים להגיע - בלי רשיונות-עליה "סרטיפיקטים" של ממשלת המנדט. העפלה כינו את העליה ה"בלתי ליגלית". שמשכה בניגוד למדיניותה של ממשלת המנדט ושל שליחיה - שלטונות המנדט בארץ-ישראל. תקופת השיא של תנועת ההעפלה היתה בשלוש השנים שחלפו מתום הקמת העולם השנייה עד להקמת מדינת ישראל. "המוסד לעליה ב" (או בקיצור: "המוסד") היה אחראי מטעם ה"הגנה" לכינוס והעברת מ"שארית הפליטה" באשר היו

תקופת גירוש קפריסין 1946-1949, ההעפלה ומחנות חברת-המעפילים. המכון לחקר הגירות-ע"ש חיים ויצמן, בית-הספר על שם אהרן פרייברג, אוניברסיטת תל-אביב. הספרייה הלאומית, תל-אביב. 389 עמ'.

14. המאוחד, תש"ז, כרך שני עמ' 14.
14. ש. אברמסקי, עמ' 50-51.
15. תיאודור מומסן, דברי ימי רומי, תקופת הקיסרים, הוצאת "מסדה" תשכ"ב, עמ' 280.
16. ש. אברמסקי, 95-97.
17. ש. דובנוב, דברי ימי עם-עולם, ג'. הוצאת דביר, תרצ"ג.
18. חלודוז ארץ-ישראל, בעריכת יואל רפל, הוצאה לאור של משרד הבטחון, כרך ב', עמ' 326.
19. כל כתבי אחרי-העם, הוצ' דביר, תש"ו, עמ' שמב.
20. ספר הגבורה, עמ' 1.
21. כמאבק הדורות, מוסד ביאליק, 1975, עמ' 54.
22. תשעה באב, י. טבנקין, דברים, כרך ב', עמ' 39; וכן ב. כצנלסון, תודבן וחלישות, כרך ו', עמ' 365.
23. אנציקלופדיה מאיר נחבי, הוצאת מסדה, תשכ"ו, עמ' 201.
24. בצלאל ברי-כוכבא, מלחמות וחשמונאים, י"ב, כרך ב', עמ' 309.
25. שם, עמ' 310.
26. נקדימון רוגל, חלחחי: חזיון בלי עורף, הוצאת יריבה'הדר, 1979, עמ' 47.
27. שם, עמ' 16.

שעליהן היא מתבססת, על אחת כמה וכמה מופרכים העדעוריים על מיתוסי הגבורה והמדד בישראל הקדומה.

[שדה-נתום]

מראי-מקומות

1. בהוצאת מוסד קליר בירושלים, 1981.
2. שם, עמ' 82.
3. שם, עמ' 105.
4. בהוצאת עם עובד, 1969, עמ' 292.
5. יסודות בטכסוק ישראל-ערב, קצין חינוך ראשי, 1971, עמ' 114.
6. הסכסוך הישראלי-הערבי, משרד הבטחון - הוצאה לאור, 1981, עמ' 94.
7. שם, עמ' 71.
8. שם, עמ' 75.
9. שם, עמ' 4.
10. תולדות ארץ-ישראל, בעריכת יואל רפל, הוצאה לאור של משרד הבטחון, כרך ב', עמ' 322.
11. ספר-הגבורה, חלק דאשון, עם עובד תש"א, עמ' ט.
12. ש. אברמסקי, ברי-כוכבא, נשיא-ישראל, מסדה, 1961, עמ' 12.
13. ג. אלת, תולדות היהודים בארץ-ישראל בתקופת המשנה והחלמה, הוצאת הקיבוץ

יחיד רהו וטיר-חרור. מאוחד

בימה של עמ'

שים לקפריסין.

מוסדות רבים טיפלו במעפילים שישבו במחנות קפריסין: השלטונות הבריטיים, הסוכנות היהודית, הג'וינט וכן ארגונים העצמיים של המעפילים. מחנות המעפילים התקיימו כשישה כשנתיים וחצי (עד שנסגרו), לפי החלטת השלטונות הבריטיים, בינואר 1949 - ראה: דוד שערי, עמ' 166 ואילך). ספרו של דוד שערי מופיע, איפוא, 35 שנים אחרי הגירוש של ראשוני המעפילים לקפריסין, או 32 שנים אחרי חיסול המחנות הללו. זהו ספר ראשון הדן בצורה מפורטת בסוגיית מחנות המעפילים בקפריסין, וערכו הוא ריכוז החומר הארכיוני הרב מכל הגורמים הנ"ל, ובעבודת הנמלים שעשה המתבר באימות ועדכון התאריכים והפערות. מי שירצה כעתיד לחקור את ענין מחנות המעפילים בקפריסין - ודאי יהיה לו הספר לעזר רב.

המעפילים - גורם במאבק או משקיפים פסיביים?

מתחילת קיומם של המחנות בקפריסין התנהלה במשלחת הישראלית ויכוח כשאלה האקטואלית של הימים ההם: האם מפסיקים המעפילים להיות גורם במאבק על עליה חפשית כאשר הם מגיעים לקפריסין; והאם יש סיכוי לארגן את החיים במחנות בלא האתגר של המשך המאבק על ההעפלה? ומאידך, האם אין סכנה שמדידותם של המעפילים, שסבלם היה ללא נשוא, תכוון נגד אלה המטפלים בהם במחנות, והיינו, המשלחת הארץ-ישראלית והג'וינט - אם לא יישמר מתח המרי כנגד הבריטים?

הוויכוח הזה ניטש, למעשה, בין שתי גישות: 1. המחנות בקפריסין הם ראש-גשר במאבק על עליה חפשית. 2. "גם קפריסין היא ארץ-ישראל".

רוח תכרי המשלחת הארץ-ישראלית במחנות, ובהם שליחי התנועות החלוציות, ובעיקר נציג הג'וינט, שריכוז את המשלחת והשפעתו חרגה הרבה מעבר לקולו האחד - סכרו שהמעפילים סכלו דיים וכי מעתה ואילך עליהם לשבת כמבלנות ולחכות עד שיגיע תורם לעליה. לדעת אותם שליחים צריך היה להתרכז ביצירת תנאים שיקלו על המעפילים את שהותם במחנות. ימתנו את

רגשותיהם וינטרלו את רצונם לצאת לפעולות מדי.

אבל המעפילים, בתמיכת אנשי הפלי"ם ושליחי הקיבוץ המאוחד, חשבו שזו אשליה, לדעתם צריך היה להמשיך במאבק על-מנת לעודד את דעת-הקהל כעולם נגד הבריטים שהושיבו את פליטי השואה מתחדש במחנות ריכוז.

שערי כותב: "בקרוב השליטים ובצמדות התנועות התנהלו ויכוח על הצורך ליוזם 'פעולות' אשר יביכו את הבריטים ויעלו מחדש את כעיית המחנות לפני דעת-הקהל כעולם. כדם, לוויכוחים אלה לא היו תוצאה של ממש שכן לשליחי 'אחדות-העבודה' וה'השומר-הצעיר' במחנות היו דעות מנוגדות בנושא זה - אף-על-פי שכולם היו חכרי מפלגה שקמה זה עתה, מפ"ם - ולכן אין אפשר היה להגיע לידי סיכום." (עמ' 164). האומנם? האם אלה היו הסיבות למיעוט הפעולות היוזמות על-ידי המעפילים כמחנות?

שערי עצמו כותב באותו פרק כי: "רוח המעפילים התהלכו בטלים. רק כשליש מכלל המעפילים זכו לתעסוקה חלקית, בדרך-כלל בשירותים במחנות. הבטלה היתה גורם מרע בדמודליזציה של המעפילים. חיי המחנות נעשו אפרוריים [...] על-פני המחנות ריחפה אווירה של מעקה הכאון." (עמ' 162).

במחנות היו, אמנם, שני מפעלים: כפר הנזר ו"שורות המגינים". מפעלים אלה היו מסוגלים להיות שסתום למרירות המעפילים: אבל רק כ-10% מהמעפילים שישבו במחנות נטלו חלק במפעלים הללו, מה גם שפעילותם של "שורות המגינים" היתה בלתי רצויה אף בעיני המוסדות הרשמיים של הישוב היהודי בארץ-ישראל.

דוד שערי פעיל היה במחנות והכיר את המציאות. ניתן היה לצפות ממנו שהוא תוכ את תולדות מחנות המעפילים בקפריסין ביתר אובייקטיביות.

מי היה ה"אבא" של עצורי קפריסין? הטעות הפטלית, לדעתי, היתה שהמסר לעליה ב' פטר את עצמו מהאחריות לגורם המעפילים ברגע שהם הורדו מאניית המעפילים והועברו לאניות הגירוש לקפריסין. אולם, מאחר וכבר נעשתה הטעות - טענו

הסוכנות היהודית תיקח על עצמה את יוזמת התנועה הבלבדי של המעפילים הצבא הבריטי. אך לא כך היה הדבר באותה הסוכנות נתלתה בטענה הפורמלית, כי הדאגה לניהול החיים במחנות, כמוה כהנהגה בחוקיותם של המחנות. גישה זו לא התנה עז לחיסולם של המחנות; והמצב הבלמיריות ורוגז בקרב המעפילים. רוגז נוצל על-ידי אנשי בית"ר, ומעפילים נסחפו אחר פרובוקציות עד כדי התקף אישית על נציגי הסוכנות שביקרו את הענין נגמר בזה, שהיה צריך להגן על נציגי הסוכנות מפגיעות גופניות, וצאם בדרך צדדית מתוך האולם בו נערכו. עד כמה שידוע לי, לא קרתה התערבות בשום מחנה של ניצולי השואה לחיוב לקראת העפתם באירופה.

ההתקוממות נגד הג'וינט והסוכנות הגיעה לשיאה בספטמבר 1948. איש הפלמ"ח היה במחנה, קרא למעפילים להפנות את מקומם לאנגלים - ומאז, אמנם, נשתנו הדברים.

הסוכנות היהודית לא זכתה, איפוא, בסמך לפי מעמדה במחנות קפריסין. מהימים הראשונים לקיום המחנות היתה מוכיחות המחנות למוסד ריבוני. המעפילים שמרו לעצמם רבה על אוטונומיה זו. זיקת מזכיר המחנות למשלחת התנועות הארץ-ישראליות היתה מושגת על שותפות דעיר. לא על הסכמה ולא על מערכת פורמלית כפיפיות.

ההסכמה שהסוכנות היהודית לא נשאה באחריות לחיי היומיום של המעפילים, הפוסד לעליה ב' הפסיק לייצג אותם משעה שהחליטו הבריטים, נותר הג'וינט כמייצג המיידי של עצורי המחנות בקפריסין. שליחי התנועות שהגיעו מהארץ נכנסו נותרו בחסות הג'וינט, כשליחי.

שערי: "לג'וינט לא היה מעמד מרכזי במחנות. עדים שתקרחי בענין טענו, תה מעין אמנה בין הג'וינט לשלטונות הבריטים, אך לא עלה בידי למצוא סימוכין ענין." (עמ' 191).

הג'וינט היה מוסד של סעד, ובתור שכזה נהנה לפני שלטונות הצבא הבריטיים. אין להכחוח אם היתה לג'וינט אמנה עם שלטונות אס לאו; אולם מובן מאליו, כי שלטונות אס לאו שיעני לו עזרה מיוחדת

יכול לתפקד רק כגורם נייטרלי, שאינו מערב רב בקונפליקט הקיים בין המעפילים והצבא הבריטי השומד שלא יצאו מהגדרות.

מערכת היחסים שהתפתחה במחנות בין הגורמים השונים היתה סבוכה ביותר ומ"נסיוני אני יכול לספר על שני מקרים, שידגימו את השתלשלות הדברים בפועל:

ביומיים הראשונים לשהות במחנה הייתי בהלם מן המצב המדכא שמצאתי שם. נראה היה לי, שהדבר היחיד שיכולתי לעשות שם כדי לעודד את העצירים הוא להוציא מן המחנה את המכתבים שהמעפילים כתבו לקרוביהם בארץ. הצבא סיפק, אמנם, שירות-ידואר, אבל ריכו המכתבים נשלחו לצנזורה הצבאית בקהיר והתגלגלו בדרכים שברועות וחדשים עד שהגיעו לידיהם. וככן, השליחים הוציאו את המכתבים מן המחנות העירה ושלחו אותם כדואר האזרחי. כדרך זאת היו המכתבים מגיעים ארצה אחרי ימים אחדים. פעם אחת בלטו מכתבים אחדים, שנשאתי עמי למשלוח בעיר, מכיס מכנסי, כזמן בדיקת התעודות כשער היציאה מן המחנה. התקרבו אלי קודפורל הבולשת הבריטית, סתב מכיסי חלק מהמכתבים והסיר חלק על אופנועו.

למחרת בא אלי פסקן, שניהל את עניני הג'וינט במחנות, התנצל, באמרו שאין לו שום דבר אישי נגדי, אבל לאחר מה שקרה כיום הקודם - גילוי "הברחת" מכתבי המעפילים - הוא מבקש את הדרכון שלי כדי לארגן את החזרתי ארצה. רק סירוכי המר חלט להיענות לדרישתו והתערבותו של זאב אהרון, מרכז המשלחת מטעם הסוכנות, ביטלו את ה"גזירה".

דוגמה שניה היתה כשיוס'לה דרור איש הפלמ"ח, שחיבל באוניית גירוש, נאסר. אנתנו דרשנו שיאפשרו למישהו מאתנו להיפגש אתו בבית-הסוהר. לאחר משא-ומתן שנמשך ימים אחדים, הסכים לאובי לפשרה: ראיסה חברת הפלמ"ח שפעלה במחנה, הודשתה לבקר את יוס'לה בתוקף תפקידה כאחות סוציאלי (היא גם הופיעה בבית-הסוהר כמדי אחות). הביקור יצא לפועל וכהזדמנות זו גם הבריחה ראיסה ליוס'לה משורית בתוך הספר "מורשת גבורה", שהביאה לו כביכול לקריאה. משורית זו עזרה לו אחר-כך להימלט מבית-הסוהר.

פעולה אתנו כאשר הדבר היה הכרתי, למי דות שעמדו העקרונית היתה שאין לבצע פעולות מדי במחנות.

פעולות של מדי במחנות

עצורי המחנות בקפריסין היו ניצולי מחנות הריכוז, פריטונים ולוחמי הגיטאות, אנשי הרפטיאציה מכרית המועצות. אנשים אלה הגיעו לקפריסין אחרי שנדדו בדרכי ה"בריתה" באירופה, חיו במחנות העקורים שהקימו צבאות בעלות הברית אחרי מלחמת העולם השנייה, הפליגו בים בתנאים קשים ביותר ולחמו באניות מלחמה כריטיות. הם כבר ראו את חיפה ואת הכרמל ולבסוף גורשו לקפריסין. לאחר כל מה שעבר עליהם הם נכלאו שוב במחנות, מוקפים בגדרות חיל ובמגדלי שמירה. במחנות ישבו המפעילים בטלים מכל מעש וכל שהיה עליהם לעשות הוא לחכות עד שיגיע תורם לעלייה.

היה כדור לחלוטין, כי למפעילים יש זכות מוסדות להשתתף בוויכוח המתנהל על הדרכים והשיטות שיש לנקוט במאבק לשחרורם מקפריסין.

בין המפעילים וחברי הפלמ"ח, שליוו אותם באניות המפעילים והלכו עמם למי תנות המעצד כדי להיות אתם ולעזור להם - היתה כרותה ברית עזר מימי מחנות ההכנה באירופה לקראת עלייה על אניות ההעפלה. ברית זו נמשכה ב"ועדי הספינות" בעת ההפלגה והתקיימה גם במזכירות המחנות בקפריסין. אמונתם של המפעילים במלוויי הספינות ובאנשי הפלוגה הימית של הפלמ"ח דחפה אותם לא פעם לפעולות, שהדרג הממוסד ראה כחריגה מ"המרות הלאומית". כעובדה, הפכה הנהלתם העצמית של המפעילים להיות המוסד הדומיננטי במחנות קפריסין, ולא פעם היא העמידה את משלחת הפלמ"ח במצב של פעילות "במחנות" כלפי המוסדות וכלפי המשלחת הארץ-ישראלית של התנועות.

מן הראוי לספר כאן על פעולת מחאה, אחת מני רבות, שהתקיימה במחנות הקיץ בניגוד לדעת המשלחת הארץ-ישראלית. הבריטים הקציבו 750 רשיונות עליה בכל חודש ליושבי המחנות בקפריסין; וכל מי

עלייתו ארצה. והנה התפרסם, כי ממשלת המנדט החליטה להפחית 400 רשיונות ממדינת חודש אפריל 1947 בגלל המפעילים שחמקו מאניית המפעילים "שבתאי לוזינסקי" שנתפשה בחוף ניצנים. לפתע התברר למפעילים, שחשבוון ישיבתם במחנות "התמוטט": שוב לא יהיה ה"15 בחודש לתאריך קובע בחייהם, והם עלולים להמשיך ולשבת בקפריסין ללא גבול. המפעילים דרשו להפגין נגד הגזירה ולא להשלים עמה. המשלחת הארץ-ישראלית ירבה דונה אם לאשר את ההפגנה. רוב חברי המשלחת התנגדו לכך מנימוקים שונים. היו כאלה שטענו, כי אין בטחון שאפשר יהיה למנוע מהמפעילים לבצע פעולות בלתי אחראיות בצד ההפגנה הרשמית; היה מי שטען, שיש לבקש אישור להפגנה מירושלים וכו'. כך נמשכו הדיונים עד אשר באה לישיבה משלחת ממזכירות "מחנות הקיץ" והודיעה, שהם החליטו להפגין מבלי לחכות להתלטת המוסדות הרשמיים של המחנות.

הואיל והשלטתים היו באופן פורמלי פקודי הג'וינט, וכדי שהאנגלים לא יחשדו, חלילה, שההפגנה אודגנה מטעמם - נתן הג'וינט הוראה לאנשי המשלחת שלא להיות נוכחים ב"מחנות הקיץ" בעת ההפגנה. אולם, כאשר הגענו ל"מחנות החודש", נמלכנו בדעתנו והחלטנו שלא נכון יהיה להשאיר את המפעילים בלי אף שליח ארץ-ישראלי. הציעו לי, איפוא, לתורר ל"מחנות הקיץ", לייצג שם את המשלחת ולדאוג לכך שההפגנה תהיה שקטה. הסכמתי לנסוע לאחד שהתקבלה עמדתו שאין מצויבים לי תנאים מוקדמים.

מוזכרות המחנות הפכה להיות ועדת פעולה לקראת ההפגנה, שעמדה להיערך למחרת. חוץ ממני היה במזכירות הוועדה שליח ארץ-ישראלי - יואש, איש הפלמ"ח. בישיבה נקבעה שעת המפגש לאספת המחאה ונקבע מדר התלוכה לאורך הגדרות של המחנות. הופתעתי מאחדות הדעות ששדרה אצל נציגי המפעילים מכל התנועות. למחרת קיימה ועדת הפעולה אסיפה רבת משתתפים במחנה 63. לאחר דברי שנים מחברי המזכירות רות המשותפת של "מחנות הקיץ", הסתדרה תהלוכה של כל המפעילים, שנשא בדבר זיכרון רטריות ובאנגלית נגד הגזירה.

הזוכה שרשרת חיילים כריטיים עם מקלעים וחלמים. ההפגנה התקדמה בפנים המחנה לפי התכנית - במרחק של עשרה מטרים מן הגדר. המפגינים נעצרו לפני השער של מחנה 60 ולאורך כל הגדרות, עד למחנה 63, עמדה הפגנה אדירה, שנשאה קולה בשירה ובהכרות סיסמאות. המפעילים לא נכחלו מן הצבא!

סגן כריטי צעיר, כנראה אנטישמי מוביל, פקד על מתלקת החיילים. מתוך שורות ההפגנה קראו לעומתם קריאות, כגון: "היטלרים" וכו'. הפגן פתח את השער התיכוני, נעמד בין השערים והתגדרה בצעקות במפעילים, שהשיבו לו בקריאות כזו. הפגן יצא בחמת זעם דרך השער, הסתובב ובמועל י קרא: "הייל היטלר!"

המפעילים לא עצרו עוד את זעמם, הדליף לפי פידים וזרקו אותם על השערים ועל אהול המשמר. האוהל עלה באש. הכדורים הרבים שבתוכו החלו להתפוצץ באוויר. באותו רגע נתן הסגן פקודה לירות. מיד נפל משה לרר חלל ונפצעו שתי חברות. זה לא הפחיד את המפעילים. הם הוציאו את הרוג ואת שתי הפצועות ונשארו במקום כשהם ממשיכים בקריאות ובצעקות נגד האנגלים.

המיג'ור האחראי על המחנה בא כהול, הדחיק את הפגן מהמקום לקול קריאות הכוז של המפעילים וקרא בקול שהוא מבקש להיפגש עם יואש, שהיה נציג המחנה לפני הצבא. יואש הגיע והמיג'ור ביקש ממנו להדחיק את המפעילים מן הגדרות, כדי למנוע אסון גדול יותר. יואש הסכים בתנאי שהמיג'ור ירחיק גם את הצבא. הצבא נסוג ויואש טיפס על הגדר נתן הוראה להתרחק עד ל-100 מטרים מן הגדר. המפעילים צייתו להוראה.

במשך אותם יומיים של ישיבות והפגנה, כשאנחנו מנותקים מן החוץ, לא היה רגע של התפרצות סטיכית של המפעילים. תמיד היינו בטוחים שנוכל להחזיר את הסדר על כנו בדגע שנגיע למסקנה שיש לעצור.

בקשר להפגנה זו כותב שערי (בעמ' 148) שק על הקרבן שנפל, על הפצועים וגם על-כך שהמפעילים, המועמדים לעליה לפי המכונה המקוצצת, נאלצו להמחין במחנות חודש נוסף. המסקנה של הקורא היא שההפגנה הניקה לעינים של המפעילים.

לים, שליכדו וגיבשו את המחנה בעמידתו: עוזרותם של המפעילים קבע מידה של זהירות במהלכים הכאים של הבריטים.

כאשר מעלים על נס את עוזרותם של המפעילים, יש לציין, כי לא מעטים מהם אף התנדבו לבצע פעולות נועזות, חוץ ידיעה ברורה, שכשלו הפעולה פירושו שבבילם ישיבה ממושכת בכית-סוהר כריטי, במקום עליה לארץ בהגיע תורם.

בספר הפלמ"ח, ברשימה "מתולדות התב" לה הימית", כתוב: "כשלו"ן שיטת החבלים" וחוסר הסיכוי הברוד לפגוע בכלי-שיט בחוץ פי הארץ, הניעונו לחפש את האויב בטריטוריה אחרת, בקפריסין [...] בצלאל דרורי הצליח להבקיע תור של ממש בקרקעית של הקורבטה הבריטית 'אמפייר לייף-גארד' עליידי התדרת תומר, בעזרת מפעילים חודרים מקפריסין [...] וחדשיים לאחר פעולה זו הצליח משה לבצע פעולה כנ"ל, באותה שיטה [...] בהתדרו לקורבטה 'אמפייר קומפורט' את התומר במאות שפופרות קטנות של משחת שיניים (שנשאו את המפעילים החוזרים מקפריסין)...." (ספר הפלמ"ח, כרך א', עמ' 737-738).

עכשיו מותר כבר לגלות, כי התדרת תומר הנפץ ל"אמפייר לייף-גארד" בוצעה באמצע עות אחד המפעילים שהיה תולה. ראיסה, שהופיעה כאחות לעיני הבריטים, הביאה את החומר מ"מחנות הקיץ" לבית-החולים בניקוסיה, ובהסכמת התולה היא הסתירה אותו בתוך הכרית של האלונקה. ראיסה ליוותה את האמבולנס עד לנמל ממגוסטה, ושם באו שני חיילים אנגלים והעלו את האלונקה עם חומר הנפץ לאניית הגירוש.

סיכון דומה לקחו על עצמם מאות מפעילים שהעלו את חומר הנפץ לאניה "אמפייר קומפורט" בשפופרות קטנות של משחת שיניים.

פעולה נוספת היתה בהכנה ולא בוצעה כאשר יוסלה דרור (חבר הפלמ"ח, שחיבל באוניית-גירוש ונתפש), בדח מבית-הסוהר בפמגוסטה והגיע למחנות המפעילים. הבריטים ידעו שהוא נמצא בינינו ונציגי הבולשת הגיעו מהארץ כדי לזהותו. הם חשבו שיוסי לה ינסה לחזור ארצה בתוך קבוצת המפעילים ועל-כן הגבירו את החיפושים האישיים אצל כל המפעילים החוזרים. הבריטים אף

שהתהלכה שיומלה התחפש לאשה. ערב לפני צאת הקבוצה לדרכה בא יואש לאוהלי ואמר לי, שהתקבלה פקודה להחזיר חומר נפץ לאניית הגירוש. אמנם ידענו שהבריטים הגבידו את החיפושים האישיים וכי הם מחפשים גם על גופן של התשודות, אך לא היתה לנו ברירה. היינו מוכרחים למצוא בחורות אחדות, שתתנדבנה להלביש את החומר על גופן, כדי שבדרך זו נחזיר אותן לאניה.

אחד הקיבוצים המלוכדים בקפריסין היה קיבוץ "דודו" על-שם מרדכי טננבוים, ששכן במחנה 60. קיבוץ זה התארגן בפולין, הלך יחד בנתיב ה"בריחה" למחנות בגרמניה, משם הגיעו חבריו לארץ באניה "לט" דון" וגורשו לקפריסין. שמונה מתברות הקיבוץ עמדו לעלות למחרת. הזמנתי את בולן לאוהלי, הסברתי להן בדיוק מה מצוי עימם להן ומהו הסיכון שבדבר ("בילוי" של שנים כבית-סוהר בדיטי במקום נסיעה של יום לחיפה). אמרתי שאם הן יואסדו, תעשה ה"הגנה" הכול על-מנת לשחררן, אבל איש אינו יכול להבטיח להן שהמאמצים יובחרו בהצלחה. אין זו חובה תנועתית, אלא התנדבות אישית. נתתי להן שעה-שעתיים לשיקול-דעת ולאחר חצי שעה הופיעו שלוש מהן והודיעו שהן מוכנות לקבל על עצמן את התפקיד.

ולבסוף, כמעין קורית, משהו על תפיסתו של בני מרשק בנושא דרכון המעפילים לפעולות של התנגדות לשלטונות הבריטיים. למרות שנסיעתי לקפריסין בשליחות הקיבוץ המאוחד אודגנה בחשאי - הגיעה הידיעה על כך לאוני בני מרשק יומיים לפני צאתי לדרך כיקר אותי ככיתי שבתל-יוסף ובפיו בקשה לאסוף את שלושת מלווי האי-ניות, אנשי פלמ"ח, שנמצאו אותה שעה במחנות קפריסין ולאמוד להם, כי "המעשה הציוני הגדול שהם יכולים לעשות הוא לגרום לכך שכשעה מסוימת יתפרצו כל המעפילים מן המחנות (מספרם היה אז כ-7,000) ויתפרצו בא"י. כאשר הבאתי את הדברים בפני אנשי הפלמ"ח במחנות קפריסין, היתה תגובתם: "לגופו של ענין בני צודק, אבל הוא רגיל להעכיר הוראות מבלי להביר את התנאים בשטח..."

עקורים או מעפילים?

בפרק "למהותם של מחנות המעצר בקפריסין" מסכם שערי ואומר בהתלטיית: "...אין ספק שיש מקום להשוות את מחנות קפריסין עם מחנות העקורים, שכן גם כהם התרכזו פליטי חרב ממזרח-אירופה..." (עמ' 309).

האומנם? האם אפשר להגדיר את מחנות קפריסין כמחנות של עקורים? לפי מילון אבן-שושן: "עקור - כינוי למי שנעקר ממקום מושבו הקבוע, פליט, נידח". "מעפיל - מי שעושה מעשה נועז, פורץ דרכו קדימה על-אף המכשולים". ההגדרה אינה בעיה לשונית אלא עקרונית-צרכית. הוויית המחנות היתה חלק מאפופיאת ההעפלה, שנישאה על-ידי התנועה הציונית לפני קום המדינה. הגדרת המחנות בקפריסין כ"מחנות עקורים" היא עוול וחטא כלפי המעפילים אשר הפגינו עוז-זרח למופת באווירה ובתנאים ששררו אז במחנות.

כל פעולות המרי וההתנגדות, כמו קיום הפגנה רבת-משתתפים נגד הפסקת העליה - הפגנה שבה נפל קרבן אחד והיו פצועים ובכל זאת משתתפיה לא התפורזו; החדרת תמריץ-נפץ כתחבולות שונות לאניות הגירוש; אימונים של כ-3600 מעפילים כמעט לעיני הבריטים; פיתוח מנהרות לצורך בריחה והסתגנות אדצה בעליה ב"מקפריסין"; יציאה מהמחנה בתעודה מזויפת על-מנת לחזור ולהכניס אליו סוללה להפעלת מכשיר הקשר - האם כל המעשים הללו נעשו על-ידי פליטים עקורים או על-ידי אנשים הון הסתכנות ועוז-זרחם?

היחסים עם ה"הגנה" ומוסדות הישוב במבט לאחור אפשר לומר: פעולות המרי בתוך המחנות בקפריסין, שנבעו מן הכוונה להמשיך במאבק ההעפלה - נקבעו על-ידי מוסדות המעפילים במחנות, בעוד ש"מוסדות העל" של המשלחת הארץ-ישראלית היו כמה לויכוחים פנימיים ולנסיונות (שעל-פי רוב נכשלו) לעצור את התפרצות המעפילים נגד השלטון הבריטי. בתוך המשלחת הארץ-ישראלית היו באי-יכולת הקיבוץ המאוחד ונציגי הפלמ"ח תמיד במיעוט. בתוך מזכירות המחנות לא היו חילוקי-דעות בנידון: באי-

השומר-הצעיר" היו מאוחדים בדרישה להקים תוך תקיף ובפעולות מרי. ה"הגנה" היתה של המוסד לעליה ב', שלא לפד שוויתר על תפקידו בהנהגת המעפילים בקפריסין - הוא אף סירב לקבל על עצמו את האחריות של יציאה "בלתי חרו" למחנות המעפילים לארץ.

במקרה זה כדאי לספר על פגישה שהיתה עם דוידקה נמרי מהמוסד לעליה ב' בבית הדין בלונדון בחיפה: באפריל 1947, כאשר התקיימה למועצת הקיבוץ המאוחד בארץ, התקיימה פגישה עם דוידקה ולהסכיר לו לקבל אחריות אפסרות מעשית להוציא מעפילים למחנות (באותה עת כבר חפרנו מנהרות מתחת לגדרות). היה עלי לנסות ולשכנע את דוידקה להעביר לאי את אחד מפעילי המוסד כדי לארגן עליה ב"מקפריסין. דוידקה ענה בהתלטיית, כי אין המוסד מספיק במחנות קפריסין. אמרתי לו שהסיכוי להסתובב שנפתח בצורה זו, יעודד מאוד את ה"הגנה" אלפי המעפילים שבמחנות. הוא התחיל מתשובה ברורה כאמור, כי הנושא הוא באחריות משרד המוסד בפריס ולא ב"הגנה". האור הירוק" ליציאה מהמחנות בארץ, כאמצעות השלטונות הבריטיים ניתן לאחר יותר - רק כאשר יוספילה טבנקין מפקדת הגדוד הרביעי של הפלמ"ח, השיגו מ"הוועד למען אסירי-ציון" בארץ ה"הגנה" סירה אשר תבריש מהמחנות את כל הפלמ"ח, (שנמלט, כאמור, מבית-הסוהר במגוסטה). בסירה זו הגיע לקפריסין יהודה ארזי ("דרכסלר בראש משלחת מטעם הפלמ"ח) משלחת זו, שהביאה אתה במות מסוים את שלוש נשק לאימונים, נכנסה למחנות דרך המנהרה.

כאשר נראה היה שאי-אפשר לעצור את עמם של המעפילים בדברים דמוקרטיים, כנראה שאנשי הג'וינט כמחנות הפעילו אף הם לחץ נשלח לקפריסין ישראל כרמי - נציג ה"הגנה", כבא-בוח המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית. הוא הגיע כשבכיסו פני-כוח בלעדי ויחיד לקביעת דרכי המאבק של המעפילים. לאחד שישב זמן קצר מחנות - הוא הגיע למסקנה שאין ביכולתו לעצור כשטח זה והוא חזר לירושלים. לאחר שהנסיון עם ישראל כרמי נכשל, לקפריסין זאב שירת שליחות מיוחדת

המחלקה המדינית של הסוכנות. גם זאב שרף הגיע במטרה לנסות ולהסדיר את פעולות המעפילים. אידל דרכסלר, שהיה אז מפקד הפלמ"ח במחנות ואני, נפגשנו אתו באחת המסעדות שעל שפת הים במגוסטה. שוחחנו עד השעות הקטנות של הלילה והסברנו לו, שהאשמת הפלמ"ח בהסתסס המעפילים נובעת מחוסר ידיעה או מכוונה מרושעת. לפי הערכתנו - הדין הוא הנכון: אנשי המחנות מכל התנועות הם הלוחצים לביצוע פעולות ואין הבדל בעיניו הוא בין אנשי "המזרחי" או "השומר-הצעיר". במצב שהתהווה, כשאין להנהלה הציונית ייצוג רשמי במחנות, אין סיכוי שהרוחות יירגעו. שרף ניסה לשכנע אותנו שעלינו ליצור "אווירה ארץ-ישראלית" במחנות. בטופו של דבר נפרדנו כשלכל אחד מאתנו ישנה הערכה משלו על המצב.

שליחות לפי מפתח מפלגתי?

כאשר הגעתי ב-25.11.1946 למחנות הקיבוץ בקפריסין, הייתי אחד משלושת השליחים התנועתיים הראשונים למעפילי קפריסין. עד לאותו זמן היו במחנות זאב אהרון, שריכו את המשלחת הארץ-ישראלית; מלווי אניות אחדים, מאנשי פלמ"ח; אברהם אירום, ממשק גלעד, שעבד עם הנוער וכן משלחת רפואית וסוציאליט ומספר פקידי ג'וינט, שנמצאו במחנות עד שעה 4 אחר-הצהריים. בשעה זו היו עוזבים את המחנות ויוצאים לבית-מלון במגוסטה, על-מנת לחזור למחנות בבוקר. נפתלי גולומב ("פנחס"), שליח "השומר-הצעיר", שהגיע לפנינו, היה נפגש בכל יום על-ידי הגדר עם חברי הגרעינים השייכים לתנועתו. שני השליחים הראשונים, שני שנכנסו למחנות באופן רשמי מטעם התנועות, היינו חבר אפיקים - אפיק, ואני. מיד עם כניסתנו למחנה נפגשנו עם זאב והוא הציע שהחבר מאפיקים יפעל בקיבוץ "נוחם" ואני בקיבוץ "דרור". אם תצליחו בעבודתכם זו - תהא זו הצלחה גדולה עבור רבם", אמר.

בעבור יומיים נפגשתי שנית עם זאב והסברתי לו, שאין לי אפשרות פיזית להשתלט על המצב. הצעתי לו לפנות בדחיפות לוועדת חו"ל של הקיבוץ המאוחד ולבקש

הגיע לאחד ארבעה שבועות. באופן מקרי הגיעה באותה אניה משלחת של הסוכנות היהודית בראשותו של ג. יוספטל. כאשר הודעתי לזאב שהשליח שלנו הגיע, הוא ביקש לדחות את בנייתו למחנה עד לקבלת אישור לכך מבא"בח הסוכנות. לאחר ימים אחדים, באשר ראיתי שאין התקדמות בנושא, פניתי לחנוך ריינהולד, שבא לקפדיסין כדי לבדוק את האפשרות של הקמת כפר-נוער במחנות. הצעתי לחנוך לשלב את שמואל, שהוא מורה ומחנך, בפעילות של כפר-הנוער. עברו עוד יומיים וחנוך הודיע לי בצער שהענין אינו מסתדר. החלטתי להכניס את שמואל למחנות על אחריותי. פעולה זו קוממה את בא"כות הסוכנות, שהשפיע על זאב ליצור נגדי "לחץ מוסרי". באחד ממפגשי השליחים אף הגדיר אותי זאב כ"מפר המרות הציונית והלאר-מית". דברים אלה קוממו כמעט את כל הנוכחים ואני ניצלתי את ההזדמנות ועזבתי את הריכוז של אנשי גוינס שהיה במחנה 55. עברתי לגור בקיבוץ "אלונים" של "דרה" במתנה 62. עצם ההעברה היתה לרוחי, מפני שכל הזמן, בשגרתי בריכוז של גוינס, היתה לי הרגשה לא טובה כלפי המפעילים.

כאשר לא הועילו כל אמצעי הלחץ שהופעלו נגדנו, הוזמנתי לשיחה אצל מנהל הגוינס - לאוב - והוא דרש ממני אחת מן השתיים: או שאוציא את שמואל ניצן מן המחנות או שאמסור לידיו את הדרכון שלי, כדי שהוא יארגן את החזרתי ארצה. דחיתי את שתי התביעות כאמרי, שאני שליח של מוכירות הקיבוץ המאוחד ואני פועל רק לפי הוראותיה. אמרתי לו, שהברירה בידי להסגיר אותי לידי הבריטים.

המאמצים שנעשו על-ידי גורמים שונים להצאת את צעדי שליחנו ה"בלתי חוקיים" מאירים באור מוזר ביותר כאשר אנו מנסים לתאר את מצבם של אותם "קיבוצי הכשרה" שהגיעו בסופר-ש"דבר לקפדיסין. היו גר-עונים שחבריהם נאספו לאחר המלחמה על ידי שליחי רחמייה אחד מזרזים ומחבואים

האניה "תיאודור הרצל" ובניהם קיבוץ של ילדים, שהיו מלווים על-ידי שלוש מדריכות המדריכות עצמן היו בוגדות רק בשנה שנתיים מן החניכים שלהן, והן הובילו את הילדים בדרכי ה"בריתה" מפולין לגרמניה משם לצרפת ואחרי-כך ב"גיגית" כדרך ההעפלה בים. הן שיתפו את הילדים בהתנגדות לתפיסת ה"גיגית" שלהם על-ידי הבריטים וכאשר הגיעו לקפדיסין, הן קיבלו שתפקידן הסתיים. כאשר באתי לבקר אותן בבוקר השנם - ישנו הילדים מרוב עייפות והמדריכות קידמו אותי בכבי: "איננו יכולות יותר".

כאותו רגע חשבתי לעצמי: "איך מביאים הנה את בא"כות הסוכנות, יוספטל, שהיה אחראי במחנות, שישפוט הוא מה חשוב יותר לשמור על מפתח מפלגתי, או לתת תשורה למדריכות הללו".

דוד שעדי כותב בספרו: "במציאות האפורה של מחנות קפדיסין, ללא מעשה וללא אתגרים, היו גרעינים רבים שלא עמדו במבחן, וככל שהתארכה ישיבת חבריהם במחנות, כן גבר תהליך הנשירה..." (עמ' 310).

תמוה ושטחי הוא הקטרוג של המתבר על הגרעינים הקיבוציים ועל אנשי השליחות החלוצית על שלא טיפלו גם בבודדים. לפי הרישומים שבידי היו בנובמבר 1946 30 קיבוצים לתנועת "דרור" (מהם חמישה פח"ח ו"העובד") ב"מחנות-הקיץ". בקיץ צים אלה היו 987 חברים. מתוך 30 הקיבוצים הללו - רק 11 קיבוצים, ובהם כ-450 חברים, ניהלו את חייהם במסגרת מתאימת וקיימו פעילות של חיישיתוף וחברה מסודרים - לפי האפשרויות שהיו או במחנה. אלה היו קיבוצים שהגרעין שלהם התלקט בתנועה בתר"ל עוד לפני השואה, או שהיו מורגלים בים מבודדים אשר השתייכו כעבר בצורה או אחרת לקיבוץ-הכשרה, או שהיה להם מדרגים בעל שיעור קומה. כל היתר היו מורכבים מילדים ונוער, שרוכזו ממקומות התלאה שלהם עם השחרור אחרי השואה. מאידך, לא נכונה היא האשמה כי חלק

הכונה להעפלה, באניות-ההעפלה, לקפדיסין ועד למחנות קפדיסין. ילקוח בחשבון נתונים אלה, הרי ההתנגדות הקיבוצית שמדה בכבוד על הגחך כאשר מספר פעילים קטן, ששרד אחר השואה, עמס על ארגונה המתודש התנועה.

עוד כותב שערי: "למרות היותם (גרעיני התנועה - א.פ.) קבוצות היוקרה במחנות, אחריותו הגרעינים הקיבוציים בעמדות כותב במחנות. חבריהם, שהיו צעירים יחסית, נטו לפעילות ציבורית לא העריכו יותר את העסקנים מקרב חבריהם שפעלו בחוץ למסגרתם" (עמ' 310).

אולם אפשר היה לשנות את פני הדברים במחנות, שישפוט הוא מה חשוב יותר לשמור על מפתח מפלגתי, או לתת תשורה למדריכות הללו. דוד שעדי כותב בספרו: "במציאות האפורה של מחנות קפדיסין, ללא מעשה וללא אתגרים, היו גרעינים רבים שלא עמדו במבחן, וככל שהתארכה ישיבת חבריהם במחנות, כן גבר תהליך הנשירה..." (עמ' 310).

תמוה ושטחי הוא הקטרוג של המתבר על הגרעינים הקיבוציים ועל אנשי השליחות החלוצית על שלא טיפלו גם בבודדים. לפי הרישומים שבידי היו בנובמבר 1946 30 קיבוצים לתנועת "דרור" (מהם חמישה פח"ח ו"העובד") ב"מחנות-הקיץ". בקיץ צים אלה היו 987 חברים. מתוך 30 הקיבוצים הללו - רק 11 קיבוצים, ובהם כ-450 חברים, ניהלו את חייהם במסגרת מתאימת וקיימו פעילות של חיישיתוף וחברה מסודרים - לפי האפשרויות שהיו או במחנה. אלה היו קיבוצים שהגרעין שלהם התלקט בתנועה בתר"ל עוד לפני השואה, או שהיו מורגלים בים מבודדים אשר השתייכו כעבר בצורה או אחרת לקיבוץ-הכשרה, או שהיה להם מדרגים בעל שיעור קומה. כל היתר היו מורכבים מילדים ונוער, שרוכזו ממקומות התלאה שלהם עם השחרור אחרי השואה. מאידך, לא נכונה היא האשמה כי חלק

לסיכום

לפי "ספר תולדות ההגנה" (כרך שלישי, עמ' 1903), הפעיל המוסד לעליה ב' 64 אניות שבהן הועברו 69,104 מעפילים. (אניה נוספת, "בן-הכט" הרביעיוניסטי, הביאה 624 עולים). 39 אניות, ובהן 52,221 מעפילים נחפסו ונוסעיהן הועברו לקפדיסין. היה זה הישג לאנגלים, שהצליחו לתפוס 75% מן המעפילים, ולמנוע מהם את הכניסה לארץ "מחוץ למבסה". מה, אם כן, הועילה תנועת ההעפלה? ומדוע היה צורך להמשיך במאבק ההעפלה "על חשבון" המעפילים? תשובה על כך נמצא בדברי שאול אבי-גור, כפי שנאמרו במרכז מפא"י (על-פי הספר: "אניות או מדינה", מאת זאב הדרי וזאב צחור): "ההנהלה הציונית - אמר שאול - איננה אחראית להעפלה. זו פרצה מכוח עצמה, ואנו, שליחי ארץ-ישראל, דק עסקנו בהכוונתה. אלמלא גייסנו עצמנו למשימה זו, היא היתה נמשכת בכל מקרה. ההעפלה תימשך אתנו או בלעדינו. על-כן מוטב אתנו. אינני איש המקצוע בענין זה. אבי לא טיפל במקצוע זה ואני מקווה שלא אצטרך הרבה זמן לטפל בזה..." (שם, עמ' 116).

להערכת, זוהי תשובה מוחצת. ההעפלה נמשכה כתוצאה מרצון המעפילים. ההעפלה בררה את האנשים החלוצים מבין יושבי המחנות בגרמניה ואיטליה. אותם אנשים העזו לעלות על אניות ההעפלה גם אחרי שידעו על הגירוש לקפדיסין. אנשים אלה התגייסו בגופם ובנפשם לפדיצת ההסגר על הארץ. על-כן היתה זו משימה חשובה ביותר לקיים את נכונותם זאת גם במעצד בקפריסין, ולהטיל עליהם את התפקיד ההיסטורי, להשתתף בהמשך המאבק ולא להיכנע לבריטים ולממדי העליה שהם קבעו.

ב"פתיח דבר" לספרו כותב שעדי: "בתי-בור זה לא התכוונתי לבחון את ההיבטים המדיניים של פרשת קפדיסין." (עמ' 1).

איך אפשר לכתוב ספר בן 400 עמודים על מחנות המעפילים בקפריסין מבלי לבחון את ההיבטים המדיניים של פרשת קפדיסין? האם אפשר להתעלם מהלחץ שהגירושים

שלא להביא בחשבון את ההשפעה שהיתה ל"קהל ספציה" לגידושים לקפריסין - שמתנחלה התמלאו תבופות, או לעלילת "אק" טודוס"? האמנם נכתה טענת "חירות" כי פער לות הטרור של האצ"ל והלח"י היו הגורם הדומיננטי להחלטה הבריטית לעזוב את הארץ? במשך שנים ריתקה ההעפלה כוחות בריטיים רבים - בכל ארצות-היציאה, בנמ

הערות

- 1 בענין זה ראה הערה מס' 1 של יואש בסוף המאמר.
- 2 למדיניות זו של "המוסד" היה יוצא מן הכלל אחד: האגיה "אקסדוס", אשר בה המשיכו אנשי "המוסד" לפקד על פעולות המרי של המעפילים גם לאחר תפיסתה על-ידי הבריטים. אמנם, "אקסדוס" לא הצליחה לשנות את המדימה האנגר לית, אך מעפיליה ומלוויהם ניהלו במשך 57 ימים מאבק על-אנושי. מסכם בנדון "ספר תולדות ההגנה": "ההעפלה, שהפכה ברבות הימים למכ" צע אפור ושגרתי כביכול, שחול לעורר הד בעור למ, נעשתה שוב לפצע שוחח דם וזועק לשמים. העולם לא יכול לעבור עליה לסדר יומי". (ספר ההגנה, כרך שלישי, חלק שני: ממאבק למלחמה, עמ' 1165).
- 3 מוריס לאוב מנהל הג'וינט בקפריסין, אתרי שפטמן גמר את תפקידו שם.
- 4 חמצית הסיפור הבא נתרסמה ב"צרוך מכת" בים", עלון לאינפורמציה פנימית של הקיבוץ המאוחד, מיום 23.5.1947, כרך י"א, גליון י"ב מס' (256) 191.
- 5 ראה הערה מס' 2 של יואש בסוף המאמר.
- 6 ראה הערה מס' 3 של יואש בסוף המאמר.
- 7 שם הספר: לוי אריה שריד, החלוק ותנועת הנוער בפולין 1917-1939. פרק שני - צמיחתו והתפתחותו של "התלוי" בשנות הגיאיות (עמ' 476). הוצאת עם עובד, תרבות ותנועה, 1979.

מקורות

- 1 צרוך מכתבים, עלון לאינפורמציה פנימית של הקיבוץ המאוחד, 1947.
- 2 פרוטוקול המפגש של משלתת הקיבוץ המאוחד ואנשי פל"ם בקפריסין (גבעת ברנר, אוקטובר 1964). נמצא בארכיון "הח" לוח" בבית לוחמי הגיטאות ע"ש יצחק קצנלסון.

לים ובימים של אידופה. הפעולות הנועזות של המעפילים העמידו שוב ושוב את השלטון הבריטיים ואת הצבא שלהם כמכת מוסדי חמור ביותר. היום יש בידינו עדויות רבות המוכיחות זאת. לצערי גם התעלמות מכוונת מההיסטוריה המדיינים של פרשת קפריסין, יש לה משקל עות מדינית.

[בית-השיטה]

- 3 ספר תולדות ההגנה, עם עובד, תל-אביב.
- 4 ספר הפלמ"ח, כרך א', יוצא לאור ע"י ארגון חברי פלמ"ח והוצאת הקיבוץ המאוחד, תל-אביב תשס"ו.
- 5 זאב (וניה) הדרי זאב צהור, אניות מדינה, הוצאת הקיבוץ המאוחד ואוניברסיטת בן-גוריון בנגב.
- 6 ארכיון אישי שלי מימי השליחות בקפריסין בית-השיטה.

נספח

הערת המלביה"ד: לאחר שהדבר הועלו על הכתב פנה אהרן פרייברג ויואש צידון (צ"ט) וביקש את הערותי לרשימתו. יואש ענה במכתב שבוה עיקרי דבריו:

...אני מסכים בהחלט לרוח הדברים, כפי שנכתבו במאמרך: המעפילים, מעפילים ולא עקורים. הם גיבורי המעש של ההעפלה ואנחנו רק עוזריהם. אני תמים-דעים אתה שמעפילי קפריסין נפלו, מבחינה ארגונית בין הכסאלי לא המוסד לעליה ב"ה ומוסדות הישוב בארץ ראו את עצמם אתה אים להם בהגיעם לקפריסין, ומתוך נחמיות סמכו כולם על הג'וינט. ארגון זה עשה רבות במתן סעד תמדי למעפילים, אך לא יכול היה, מטבע בריאותו, למלא את משאלתם התקיפה לשתפם במאבק.

בנושא זה של הדרכת המעפילים הכונה נחם לך שיבואו לידי ביטוי במאבק לך צונם, היינו במשלחת מהארץ שנינו - אתה ואני - במיעוט. שנינו היינו תניכי האסכולה "האקטיביסטית", אתה מהקיבוץ המאוחד ואני - מהפלמ"ח.

של ה"הגנה" מוסדות הישוב היו בהשפעת "השבת השחורה" של 1946, ללא החלטה על לחימה. דעת ה"הגנה" היתה שדי במספר הגדול של המתרחים במחנות בקפריסין כדי לתמוך את רצון העם: אנחנו קיבלנו הנחיות בקפריסין על "היש" ולדאוג לכך, במתנות לא יופר. עמדה זו נגדה את התקנה של ההעפלה ואת רצון המעפילים, שלא יצאו לדרכם רק כדי לשמש כסוטים בהצגה הגדולה. רוחם לא נפלה!

אנני יודע אם ספרו של שערי הוא העשוי לתפוח, להגיש, או "ליפות" עבור משהו; או שהוא רק כרוניקה היסטורית של אותם הימים; כרוניקה היסטורית באופן תלוש ושטחי לאירועים בעבר במחנות.

ספר הערות ספציפיות: בענין התעלמותו של שערי מהקמת "הח"ל המגינים" והברוך בה, מכאיב לי

וזכר את הסעד שנתת לי אתה, שוחפי מעט מהקיבוץ המאוחד, כשהתייעצתי עיך על עצם הקמת "שורות".

וזכר גם את מיפקד הלפידים במחנה בפברואר 1947, כשאלך ושבע מאת הפיקוד הראשונים גויסו וצעדו בסך, שלא היה מבייש כל קורס מ"כים

וזכר את הנאום שנאמתי בידיש עליהם לפנים לא נאמתי בה), כשבאמצע הנאום אני מברך אותם על הצטרפותם אל... וכתה, שהמוסדות מדיין לא אישרו את "ההגנה", ואין עוד שם למעשה שלגן, בלתי כרידה, וכדי שלא "לשבור" את הנאום שלי, המצאתי תוך-כדי דיבור "שבת שורות המגינים"....

בוצע כאחד באפריל 1947 בפיקודו של יוסף דרור ובהשתתפות יוסקה רומנובסקי (רום), ראיסה ועבדך.

הפיצוץ השני היה ב"אמפייר לייף-גארד" ולשם ביצועו היינו זקוקים לשיחוף פעולה מצד המעפילים בהחזרת חומר הנפץ לאניה ובחיפוי על החבלן שחיבר את החומר לדופן חדר המכונות. המעפילים שיחפו פעולה בהתלהבות.

הפיצוץ השלישי שהזכרת, ב"אמפייר קומפורט", נעשה לאחר שעזבתי את קפריסין.

3. ולבסוף - חיקון בנושא הספינה "המיר חדת": ספינה זו, בפיקודו של דהליה מקי-בוך שמיר, עשתה מספר "נאגלות". היא הביאה אלינו את יוחאי (בן-נון) ואת יוסקה רומנובסקי (רום) וצידד לתבלה ימית. הספינה לקחה אהה "מטען" של ימאים זרים, שהברתנו אל מחוץ למחנה, הוציאה אנשי פל"ים, וכר.

בתקופה בה הייתי מפקד הפלמ"ח בקפריסין, עשתה הספינה שלוש גיחות אלינו - כולן מוצלחות. אז נולד גם הרעיון של עליה בלתי-ליגלית מתוך המחנות, אלא שמשי-מות הספינה באותה עת היו רבות מדי ולא יכולנו לעסוק גם בכך.

כל היציאות ה"בלתי חוקיות" אל מחוץ למחנה, כולל הברחת כ-20 מלחים זדים בבת אחת, או יציאה לפיצוץ אניה, נעשו על-ידי פריצה בגדרות התיל, מתחת לאפס של מגדל לי השמירה האנגליים (בכל פעם פתחנו פתח ברוחב של ארבעה מטרים בגדוד הקונצרט-סינית ובגדוד המשנית. הפריצות היו מלוות, כפי שאתה דאי זוכר, במסיבות שירה ומדוררות של המעפילים - להסתח דעתם של אנשי המשמר האנגלים - ובפיוזר אסטרטגי של מרק בשר מתובל בפלפל - לבלבול כלבי השמירה....

המנהרות נחפרו מאוחר יותר והוחל בהם במתנות החודף, לאחר שאידל (יהודה דר-כסלר) קיבל את הפיקוד עם שוכי ארצה. והערה אחרונה:

ספרו של שערי הוא הספר הראשון שנכתב על מחנות קפריסין וחבל שכה רבים בו השיבושים. בעוד שנים יבואו דוקטורני טים צעירים ויסתמכו במחקריהם על הספר הזה; אלא שאז כבר לא יחיו האנשים, שסכ-רו ופעלו בצורה שונה.

מבפנים

התנועה
הקיבוצית
המאוחדת

2-1

אביב תשמ"ז
כרך מ'א

עין-חרוד, ניסן/אפריל 982

